

GYÖRGY I. MÁRTA

MTA Pszichológiai Intézete, Budapest

A HOME-LELTÁR HAZAI ALKALMAZÁSÁNAK TAPASZTALATAI. MÓDSZER A CSALÁDI KÖRNYEZET HATÁSÁNAK MÉRÉSÉRE¹

Az utóbbi években számos vizsgálat keresett választ arra a kérdésre, hogy a szülők szocio-ökonómiai státusa hogyan és mivel befolyásolja a gyermek intelligenciájának alakulását. Többen kimutatták, hogy a gyermek intelligenciája már 2–3 éves korban pozitívan korrelál a szülők szocio-ökonómiai státusával, vagyis minél magasabb a szülő iskolai végzettsége, beosztása, jövedelme, annál intelligensebb a gyermek (HONZIK és mts., 1970; DEUTSCH, 1973; GOLDEN és BIRNS, 1977; BRADLEY, CALDWELL és ELARDO, 1977).

Az ilyen jellegű összefüggések arra ösztönözték a kutatókat, hogy a családi környezeti tényezők hatását mélyebben figyeljék meg. MARJORIBANKS (1972) a családi környezet finomabb mutatóit vetette egybe az alapvető intellektuális képességekkel. 185 11 éves kanadai fiút vizsgált meg. Négy intellektuális képességet vett tekintetbe: verbális, numerikus, térészlelési és következtetési képességeket. A családi nevelési tényezők közül az alábbiakat követte nyomon: teljesítményigény, aktivitásigény, intellektuális igény, igény az idegen nyelvek használatára, anyadominancia, apadominancia. A vizsgált intellektuális képességek egybevetése a családi környezeti tényezőkkel azt igazolja, hogy a verbális, numerikus és a következtetési képességek jobban függnek a családi környezeti tényezőktől, mint a térészlelési képesség. Továbbá Marjoribanks azt találta, hogy az intelligenciavizsgálat eredményének ötven százalékát a vizsgált családi környezeti változók idézték elő.

MOORE (1968 id. BRADLEY, CALDWELL és ELARDO, 1977) Londonban 76 két és fél éves gyermek otthoni környezetét vizsgálta meg és három környezetmérés skálát alakított ki a szocio-ökonómiai státus mellett. Szignifikáns korrelációt talált az IQ és az általa kialakított skálák között 3–7 éves korban.

Ezek az adatok azt jelzik, hogy az otthoni környezet bizonyos specifikus mutatói szorosabb összefüggésben vannak a kognitív fejlődéssel, mint a SES, amely nem ad kielégítő magyarázatot a gyermekek iskolai teljesítményeire, vagy az intelligencia tesztek felvétele során elért eredményeik különbségére.

Mint BLOOM (1964 id. BRADLEY, CALDWELL és ELARDO, 1977) felismerte a társadalmi osztály, illetve a SES általános használata ugyanúgy elrejtí a környezetek közötti jelentős különbségeket, mint ahogy az IQ-értékek használata az egyének közötti számos fontos különbséget.

¹ Öszinte és hálás köszönetemet fejezem ki dr. Ranschburg Jenőnek a munkám során nyújtott állandó támogatásért, sokoldalú elméleti segítségéért.

WALBERG és MARJORIBANKS (1976 id. CALDWELL és BRADLEY 1979) a családi környezettel és a kognitív fejlettséggel foglalkozó tanulmányukban azt állítják, hogy „a családi környezet sokkal szélesebb körű összetevői azok, amelyek e hatások kizárólagos közvetítői”. (id. Caldwell és Bradley. HOME, Manual, 15.o.)

ELARDO, BRADLEY és CALDWELL (1975) 0,4 és 0,7 közötti korrelációt találtak a különböző SES változók és a 3 évesek Binet-féle intelligencia teszt felvétele során alkalmazott kisgyermekkorú otthoni környezet feltárására kialakított specifikus mérőeszközök között.

CALDWELL és BRADLEY (1979) az Arkansas-i egyetem munkatársai a gyermeki környezet minőségének leírására egy új eljárást alakítottak ki — a HOME — The Home Observation for Measurement of the Environment Inventories-leltárt. Véleményük szerint a HOME segítségével szerzett információk felhasználásával specifikálni lehet azokat a mechanizmusokat, amelyeken keresztül a környezet elősegíti az emberi fejlődést. Tapasztalataik azt mutatják, hogy a HOME-leltár viszonylag érzékeny mérőeszköznek tekinthető a korai otthoni körülmények feltárására.

ELARDO, BRADLEY és CALDWELL (1975) arról számol be, hogy az otthoni környezet vizsgálata egyéves korban szorosabb korrelációt mutat a hároméves IQ-val, mint az egyéves korban a gyermekek fejlettségét mérő vizsgálat. BRADLEY, CALDWELL és ELARDO (1977) vizsgálatukban azt találták, hogy a HOME önmagában ugyanolyan mértékben enged következtetni a gyermekek IQ-jára, mint a HOME és a SES együttes alkalmazása. Adataik azt mutatják, hogy egy adott SES csoporton belüli családok nagymértékben különböznek a gyermekeknek nyújtott stimuláció mennyiségében és minőségében. Azt vizsgálták, hogy az USA-ban a SES mutatók és a környezeti folyamatok, valamint a kognitív képességek változóinak kapcsolata hasonló-e a színesbőrűeknél és a fehérekénél, valamint a lányoknál és a fiúknál. 105 gyermeket vizsgáltak meg 3 éves korban. A HOME-Inventory-n kívül a Stanford-Binet intelligencia tesztet és a SES-mutatókat alkalmazták. Többszörös korrelációs-analízist végezve kimutatták, hogy a HOME erősebben korrelál az IQ-val a fehérekénél és a lányoknál, a SES mutatók közül a gyermekek IQ-jával a szülők iskolai végzettsége mutatta a leg-erősebb korrelációt: 0,52. Általában az apák iskolai végzettsége erősebben korrelált a gyermekek IQ-jával, mint az anyáké, viszont a lányok esetében az anya iskolai végzettsége mutatta az erősebb kapcsolatot. Színesbőrűeknél nem találtak szignifikáns összefüggést a SES mutatók és az IQ között, a HOME „Megfelelő játékok biztosítása” című alskálája és az IQ között viszont 0,67-es korrelációt mutattak ki. A „Korlátozás és a büntetés elkerülése”, valamint a „Környezet szervezése” alskáláknak kisebb volt a korrelációja az IQ-val fiúknál, mint a lányoknál, ami azt mutatja, hogy a lányok érzékenyebbek bizonyos korai környezeti aspektusokra, mint a fiúk. (Ez utóbbi alskálák kevésbé korreláltak az IQ-val színesbőrűeknél, mint a fehérekénél.) Végeredményben: a lányoknál a HOME és az IQ erősebben korrelált, mint a fiúknál: 0,825. Ezek az adatok azt mutatják, hogy bizonyos specifikus környezeti mutatók szorosabb összefüggést mutatnak az intellektuális fejlődéssel, mint a szocio-ökonomiai státusz. Az, hogy a HOME és az IQ között igen erős a korreláció, azt jelzi, hogy a HOME alskálái a korai kognitív szocializációnak rendkívül lényeges környezeti feltételeit ragadják meg.

Érdekes összefüggésre hívja fel a figyelmünket ELARDO, BRADLEY és

CALDWELL (1977) tanulmánya: a fiúk és a lányok otthoni környezetének különbözőségére. A HOME és az IQ között itt is erősebb korrelációt találtak a lányoknál, mint a fiúknál, amit úgy magyaráznak, hogy az anyák interaktívabban viselkednek lány gyermekükkel, mint a fiúkkal. Ehhez kapcsolódik MOSS (1967) vizsgálata, amely szerint a korai anya-gyermek interakcióban jellegzetes különbségek vannak a gyermek nemétől függően. Elardo, Bradley és Caldwell a HOME-skálák közül a „Büntetés és korlátozás elkerülése” címűben talált különbséget a fiúk és a lányok között, mégpedig a lányok javára, tehát a lányoknál kevésbé alkalmaznak fizikai büntetést, mint a fiúknál. A lányok esetében ez az alskála erősebben korrelált az IQ-val, mint a fiúknál. Leírják továbbá, hogy a lányok otthonaiban a környezet változatossága nagyobb mértékű volt, mint a fiúknál.

BRADLEY és CALDWELL (1980) longitudinális vizsgálatban bizonyították, hogy a HOME meg lehetőségen érzékeny mérőeszköz, és nagyon jó prognosztikai értéke van. 72 gyermeket vizsgáltak meg 6 hónapos koruktól kezdve 3 éves korukig. Azt találták, hogy igen erős a korreláció a 6–12 hónapos korban felvett HOME-leltár és a 3 éves IQ között. A környezeti változók (HOME-alskálák) más-más csoportjának volt erősebb hatása a későbbi IQ-ra a lányok és fiúk esetében.

Lányok: „Anya verbális válaszkészsége” (12 hónapos korban)

„Anya törődése” (12 hónapos korban)

„Megfelelő játékok és játékszerek” (12 hónapos korban)

Fiúk: „Megfelelő játékok és játékszerek” (6 hónapos korban)

„Megfelelő játékok és játékszerek” (12 hónapos korban)

„Anya törődése” (12 hónapos korban)

Vizsgálatuk végső tanulsága az, hogy mind a fiúk, mind a lányok esetében erős a korreláció a HOME és az IQ között, a mód azonban, ahogyan ez kialakul, különbözik.

BRADLEY és CALDWELL (1981) a HOME másik (3–6 éves) változatáról is kedvező tapasztalatokat közölnek. Az iskolai tanulás megkezdése előtt felvett HOME jól korrelál a későbbi tanulmányi eredménnyel: 0,5. A fiúk esetében az anya iskolai végzettsége és a tanulmányi eredmény között gyengébb volt a kapcsolat, mint a lányoknál. A HOME és az IQ közötti kapcsolat az előzőekhez hasonlóan alakult és így erősebb a lányoknál. A HOME alskáláinak az IQ-val való korrelációi a következőképpen oszlanak meg a fiúknál és a lányoknál:

Lányok: „Ösztönzés játékszerek, játékok és olvasást segítő eszközök révén” (I)

„Büszkeség, érzelem, melegség” (IV)

Fiúk: „Ösztönzés játékszerek, játékok és olvasást segítő eszközök révén” (I)

„Az elvont tevékenység ösztönzése” (V)

Mérsékeltebben, de még szignifikáns módon:

„Nyelvi ösztönzés” (II)

„Fizikai környezet: biztonság, tisztaság és viselkedés irányítása” (III)

Caldwell és Bradley véleménye szerint a HOME-Inventory alkalmasnak bizonyult a korai otthoni környezet mérésére, és alkalmazása különösen hasznos lehet a társadalomban hátrányos helyzetben levő csoportok, a kulturális-családi retardáció vizsgálata. Az ilyen körülmények minél korábbi feltárására biztosít objektív lehetőséget. Segítséget nyújthat továbbá a kisgyermekek vizsgálatának nehézségei miatt csak későbbi életkorban megjelenő problémák előrelátásához is.

Az irodalmi adatok áttekintése alapján úgy tűnik, sokféle irányból közelítették meg a környezeti mutatók és a személyiségfejlődés összefüggéseit és ugyancsak sokan kutatták a környezet és a kognitív fejlődés kapcsolatát is. Ám azt, hogy a személyiségfejlődés és az intellektuális fejlettség milyen viszonyban van, azt meglehetősen kevesen vizsgálták. Sokan úgy gondolták, hogy választani kell a sikeres személyiség és az intellektuális fejlődés között. „Meggyőződésünk — írja Thorpe, Clark és Tiegs —, hogy ez a két alternatíva nem zárja ki egymást. Akkor alakul ki sikeres személyiség, ha a tananyag különböző aspektusai összhangban állnak az egyén képességeivel, érdeklődésével stb.” (California Test of Personality Manual, 1952. 62.o.) Kiegészítve Thorpe, Clark és Tiegs gondolatát — véleményünk szerint — a sikeres személyiség alapfeltétele a mentális tényezők és az egyén egyéb képességeinek, személyiségjegyeinek összhangja a specifikus környezeti aspektusokkal. Természetesen a mentális és egyéb képességek, valamint a személyiségjegyek kialakulásában kezdettől fogva fontos szerepe van a környezeti hatásoknak.

Az eddigi tapasztalatok szerint tehát a családi környezetnek bizonyos specifikus aspektusai szorosabb kapcsolatban vannak a gyermek korai fejlődésével, mint azt a hagyományos SES mutatókkal történt mérések alapján korábban gondolták volna. Hazánkban is szükségessé vált — különös tekintettel a hátrányos helyzetű családok vizsgálatára —, hogy a gyermeki környezetet minél pontosabban, objektívabban mérő eszközzel rendelkezünk. Tekintetbe véve ezeket, valamint azt, hogy Caldwell és Bradley az általuk Amerikában kidolgozott HOME-tesztről nagyon kedvező tapasztalatokat közölnek, Magyarországon is megpróbáltuk alkalmazni a HOME-tesztet a családi háttér, az otthoni környezet mérésére.

Vizsgálatunkban arra a kérdésre kerestünk választ, hogy a családi környezeti tényezőknek milyen hatásuk van a kognitív fejlődésre, valamint a személyiség alakulására óvodás korú gyermekeknél. A kérdésben érintett bonyolult kölcsönhatásoknak ebben a tanulmányban természetesen csak néhány jellemző vonására kísérelhetünk meg fényt deríteni.

Vizsgálatunk módszerei:

- A családi környezet mérésére a HOME-leltár² 3–6 éves változatát alkalmaztuk, némi módosítással, a magyar viszonyoknak megfelelően.
- A szocio-ökonómiai státusz mutatóiként a szülők iskolai végzettségét és foglalkozását tekintettük, annak a megfontolásnak az alapján, hogy az irodalmi tapasztalatok szerint ezek voltak a legmarkánsabbak és itt nyílik leginkább lehetőség szélesebb körű (például nemzetközi) összehasonlításra is.
- Az intelligencia fokának megállapításához a Wechsler-teszt gyermekváltozatát, a HAWIK-ot használtuk, amelynek sajnos még nem készült el a magyar sztenderdje, így a pontértékek nem abszolút érvényűek, ezért csak a kutatáson belüli rangsoroláshoz használhatók.
- A gyermek személyiségének, én-képének vizsgálatára a Kaliforniai Személyiségteszt (CTP) óvodás korú (Primary) változatát alkalmaztuk. A CTP iskolás korú (Elemen-

²Szeretném megköszönni dr. A.J. Tarinak a Guelph-i Egyetem (Kanada, Ontario) pszichológusának, hogy magyarországi tanulmányútja során a rendelkezésünkre bocsátotta a HOME-Inventory, valamint a CTP anyagát.

tary) változatának magyarországi alkalmazásáról kedvező tapasztalatokat közöl KÜRTINÉ (1982).

Mivel Magyarországon még nem próbálták ki sem a HOME-leltárt, sem pedig a CTP óvodás korú változatát, a továbbiakban részletesen bemutatjuk mind a két módszert.

Caldwell és Bradley a HOME-leltár kialakításakor vezérfonalnak tekintették a CALDWELL (1968 id. CALDWELL és BRADLEY, 1979) által összegyűjtött olyan környezeti változók listáját, amelyek a jelek szerint pozitív módon hatnak a kisgyermekkorú fejlődésre. Ezeket figyelembe véve úgy állították össze a HOME-leltár itemjeit, hogy a következő területeket képviseljék:

- a felnőttekkel való kapcsolat gyakorisága és állandósága,
- a fejlesztő és vokális stimuláció mennyisége,
- a szükségletkielégítés,
- az érzelmi légkör,
- a motoros és kutató magatartások korlátozásának elkerülése,
- a játékok és játékszerek elérhetősége,
- a szülőnek a teljesítmény minősítésével kapcsolatos viselkedése.

A HOME-leltár két olyan skálából áll, amely átfogja a gyermek első 6 életévét. Mindkét skála tartalmaz több olyan itemet is, amely a 2–3 éves periódus korábbi, ill. későbbi szakaszára vonatkozik. Ezek az itemek úgy vannak megfogalmazva, hogy az mind a fiatalabb, mind az idősebb gyermekekre jellemző tevékenységeket körülírja. Caldwell és Bradley munkájuk során mindvégig a folyamatszemlélet értékségét hangsúlyozták, szemben a statikussal. A csecsemők és kisgyermek (0–3 éves korig) családja számára készült HOME-leltár 6 alskálából és 45 itemből áll. Az alskálák a következők:

- I. Az anya érzelmi és verbális válaszkészsége
- II. A korlátozás és büntetés elkerülése
- III. A fizikai és időbeli környezet megszervezése
- IV. Megfelelő játékok biztosítása
- V. Az anya törődése a gyermekkel
- VI. A napi ösztönzés változatossága.

A 3–6 éves gyermekek számára készült HOME-leltár 8 alskálából, ezen belül 55 itemből áll. Az alskálák a következők:

- I. Ösztönzés játékszerek, játékok és olvasást segítő eszközök révén
- II. Nyelvi ösztönzés
- III. Fizikai környezet: biztonság, tisztaság és a fejlődés irányítása
- IV. Büszkeség, érzelem, melegség
- V. Az elvont tevékenységek ösztönzése
- VI. A társadalmi érettség modellezése és bátorítása
- VII. Az ösztönzés változatossága
- VIII. Fizikai büntetés

A HOME-leltár felvételét úgy bonyolítjuk le, hogy olyankor teszünk látogatást a gyermek otthonában, amikor ébren van és így megfigyelhetőek az interakciók közte és az anya vagy fő gondviselője között. Az itemek körülbelül 1/3-ad részét a szülő beszámolója alapján kell pontozni, a további 2/3-ad rész értékeléséhez szükséges információ-

kat a látogatás ideje alatt megfigyeltékből szerezzük meg. A látogatás, amelyet mindig gondos előkészítés előz meg, körülbelül 1 órát vesz igénybe.

A továbbiakban a 3–6 éves gyermekek számára készült HOME-leltár felépítését mutatjuk be részletesebben. Ez a változat 8 alskálából és ezen belül 55 itemből áll. Vizsgálataink során néhány item értelmezésén természetesen – a magyar viszonyokhoz igazodva – változtatni kellett. A szerzők 238 Little Rock-i (Arkansas) családtól felvett adatok felhasználásával és faktoranalízis végzésével alakították ki az itemeket. A leltár valamennyi itemje két válaszlehetőséget – igen és nem – tartalmaz. Így az értékelés végén minden alskálát egy pozitív és/vagy egy negatív szám jellemez. A HOME-leltár 3–6 éves változatának felépítése: Az első oldalra néhány adminisztratív jellegű adatot kell felvennünk a gyermek születésére és a család összetételére vonatkozóan. Ugyanitt szerepel az értékpontokat összesítő táblázat is. A 8 alskála a következő:

I. Ösztönzés játékszerek, játékok és olvasást segítő eszközök révén

A 11 item közül az első hét itemmel kapcsolatban nagyon fontos, hogy az ott említett játékszerek (építőjátékok, puzzle, mesekönyvek) a lakásban legyenek, használatukhoz biztosítva legyenek a feltételek (ne törhessenek össze, vagy ne veszthessenek el belőlük darabok), és a gyermek számára lehetővé kell tenni, hogy akkor játsszon velük, amikor akar. Nem tudunk pozitív pontot adni akkor, ha elzárva tartják ezeket, oly módon, hogy a gyermek nem férhet hozzá. Mivel az utóbbi időben hazánkban is egyre terjed a kazettás magnetofon használata és megjelent a mesekazetta is, így a 3. item esetében ennek a jelenlétét ugyanúgy elfogadtuk, mint a lemezjátszó és meselemez meglétét.

II. Nyelvi ösztönzés

Ez az alskála 7 itemet tartalmaz, amiből öt arra vonatkozik, hogy az anya mennyit és hogyan beszélget a gyermekkel. Ennek kitöltéséhez mind az anyától, mind pedig a gyermektől szerezhetünk információkat. A 13. itemmel kapcsolatban megjegyezzük, hogy mivel hazánkban az utóbbi években változott az erre vonatkozó felfogás az amerikai viszonyokhoz képest, így ezt a kérdést az ábécé ismeretére redukáltuk.

III. Fizikai környezet: biztonság, tisztaság és a fejlődés irányítása

A hét itemet a látogatás során megfigyelték alapján kell kitölteni, a 23. itemmel kapcsolatban jegyezzük meg, hogy 100 négyzetláb helyett mi 10 m^2 alapterülettel számoltunk.

IV. Büszkeség, érzelem, melegség

Az első itemet kivéve ebben az alskálában is mind a hét itemet a leltár felvétele során megfigyelték alapján kell kitölteni. Szinte valamennyi kérdés az anya-gyermek interakció fogalma köré szerveződik. Például hogyan reagál az anya a gyermek kérdéseire, válaszol-e mindig és hogyan, kérdezi-e és mesél-e a dolgokról a gyermeknek? Az alskála utolsó iteme arra vonatkozik, hogy az anya mennyire büszke a gyermekére, és mennyit tesz meg annak érdekében, hogy ennek jogossága a kérdező számára kiderüljön.

V. Az elvont tevékenységek ösztönzése

Ez az alskála 5 itemet tartalmaz, amelyekre a választ akár a gyermektől is meg tudhatjuk. A 36-os és 37-es itemre ugyanaz érvényes, amit a 13-as itemnél elmondunk, úgyhogy ennek megfelelően itt is csak a számok ismeretére kérdeztünk rá. A 37-es itemet a 13-as itemre adott válasz alapján tölthetjük ki.

VI. A társadalmi érettség modellezése és bátorítása

Az itt levő öt item kitöltéséhez a szülő beszámolója alapján szerezhethetjük meg a szükséges információt. Caldwell és Bradley szerint a 42. item esetében a „Megengedés” azt jelenti, hogy sohasem alkalmaznak fizikai büntetést a gyermekkel szemben.

VII. Az ösztönzés változatossága

Ez a 11 item valóban a legváltozatosabb módon térképezi fel a gyermek korai ösztönzését, fejlesztésének módjait. Az 50. item az egyetlen, amely – az egész leltáron belül – az apával való kapcsolatáról kérdez. Ezt, különösen az utóbbi években történt ez irányú gyökeres változások figyelembevételével, meglehetősen kevésnek tartjuk.

VIII. Fizikai büntetés

Ennek az utolsó négy itemnek a kitöltéséhez célszerű az anya, illetve a szülők nevelési, jutalmazó-büntető nézeteiről érdeklődni.

Miután úgy gondoljuk, hogy a leltárt befejeztük, célszerű még egyszer átnézni azt. Mivel vizsgálatunkban szükség volt még néhány olyan adatra, amely a leltárban nem szerepel (SES-mutatók), így ezeket, egy előre elkészített kis nyomtatvány formájában magunkkal vittük és ilyenkor adtuk oda a szülőnek, hogy töltsse ki azt. Így ez alatt az idő alatt módunk volt még egyszer átnézni a leltárt és az esetleges hiányokat – akár rákérdezéssel is – pótolni, valamint arra is alkalom nyílt, hogy kitöltsük azokat az itemeket, amelyekhez a szükséges információt megfigyelés útján lehetett beszerezni.

A Kalifornia Személyiségteszt (CTP), az élethez való alkalmazkodás, mint a személyi és a társadalmi alkalmazkodás közötti egyensúly fogalma köré szerveződik. Célja olyan, az egyén számára segítséget nyújtó adatok biztosítása, amelyek felhasználásával könnyebben lehet kialakítani vagy fenntartani a személyi és a társadalmi alkalmazkodás közötti egyensúlyt. Az itemekre egyéni válaszok érkeznek, amelyek elsősorban nem a teljes vagy az egyes alcsoportok pontértékei révén nyújtanak hasznos információkat, hanem azért, mert „megmutatják a gondolkodás, az érzések és a cselekvés azon tendenciáinak területeit és sajátos típusait, amelyek a kíváncsi személyi alkalmazkodás irányába mutatnak”. (CTP, Manual, 4.o.) A teszt kidolgozói, THORPE, CLARK és TIEGS (1953) feltételezése szerint a személyi alkalmazkodás a személyes biztonságérzeten alapul. A teszt első felét kitevő személyi biztonság itemjei a személyiség belső harmóniáját, a gyermek képét önmagáról vázolják fel. A teszt második felében a társadalmi biztonság itemjei a gyermek képét önmagáról, mint egy szociális csoport tagjáról mutatják és a tulajdonképpeni szociális alkalmazkodást mérik. A CTP-nek az óvodáskortól a felnőttkorig több korcsoportnak megfelelő változata van, valamint a megbízhatóság növelése érdekében valamennyi korcsoport szintjén az AA és BB változat,

amelyekben az egyes összetevők itemjei kölcsönösen megfelelnek egymásnak a nehézségi fokot, az elkülönítési képességet és a belső konzisztenciát tekintve egyaránt. Vizsgálatunkban a BB formát választottuk, kevésbé bonyolult fogalmazása miatt.

A CTP óvodás korú változatának felépítése:

Mind a két alskála 6–6 egységből áll, amelyeknek mindegyikében 8–8 kérdés szerepel. A kérdésekre két válasz lehetséges: igen vagy nem. A válaszok értékelése nyomán elkészíthető az egyéni profil, amely százalékos formában, grafikusán ábrázolja a gyermek alkalmazkodását a teljes teszt, a személyi alkalmazkodás és a társadalmi alkalmazkodás területein. A tizenkét összetevő pontértékeinek százalékos értékei a pontértékek szignifikánsan alacsony szintje esetében jelzik azokat a területeket, ahol a gyermeknek nehézségei vannak. Vizsgálatunkban a profilok elkészítésére már nem nyílt mód, de tervezzük az anyag ilyen irányú, további feldolgozását. Az egyes alskálák a következő egységeket tartalmazzák:

Személyi alkalmazkodás

- 1/A — Önbizalom
- 1/B — A személyes érték (kiválóság) érzése
- 1/C — A személyi szabadság érzése
- 1/D — A valakihez tartozás érzése
- 1/E — Befeléfordulási tendenciák hiánya
- 1/F — Ideges tünetek hiánya

Társadalmi alkalmazkodás

- 2/A — Társadalmi sztemderdek, normák
- 2/B — Társas ügyesség
- 2/C — Antiszociális tendenciák hiánya
- 2/D — Családi kapcsolatok
- 2/E — Óvodai (iskolai) kapcsolatok
- 2/F — Lakóhelyi kapcsolatok

A vizsgált személyek és a vizsgálat körülményei

Vizsgálatainkat Budapesten a XI. ker. Keveháza u.-i óvodában végeztük. A két nagycsoportból a véletlen számok segítségével választottunk ki 40 gyermeket. A gyermekek átlagéletkora 5,87 év volt. Az egyes tesztvizsgálatokat az óvodában végeztük, a HOME-leltár felvételéhez ellátogattunk valamennyi gyermek otthonába.³ Mivel az óvoda lakótelepi körzethez tartozik, így mintánk ebből a szempontból meglehetősen homogénnek bizonyult. A lakások környezete között így nem volt számottevő különbség. Játszótér, fák szinte mindenütt megtalálhatók voltak. Mintánkat így jobban jellemzi, részben a HOME segítségével feltárt adatok alapján talált, otthonok közötti különbség, részben pedig a SES-mutatók szerinti eloszlás. Ez utóbbit az 1. táblázat tartalmazza.

³Köszönettel tartozom Benis Máriának a vizsgálati anyag felvételében nyújtott segítségéért.

A szülők szocio-ökonómiai státusának mutatói

	Iskolai végzettség		Foglalkozás	
	8 ált. v. kevesebb	Közép v. felsőfok	Fizikai	Szellemi
ANYA	14	26	24	16
APA	18	22	28	12
EGYÜTT	32	48	52	28

Eredmények és megbeszélés

A vizsgálat folyamán óvodás korú gyermekek családi környezetének bizonyos specifikus aspektusait (HOME) hoztuk összefüggésbe a szülők szocio-ökonómiai státusának mutatóival (SES), a korai intellektuális fejlettséggel (IQ), valamint a személyiség alakulásának néhány faktorával (CTP). Az összefüggések elemzésére χ^2 -próbát alkalmaztunk, amelyhez az adatokat 4 mezős kontingencia-táblázatba rendeztük.

1. Családi környezet: HOME-leltár

A családi környezet minőségének leírására alkalmazott HOME-leltár 8 alskálából és ezen belül 55 itemből áll. Mivel a kérdések úgy vannak megfogalmazva, hogy optimális esetben a megfelelő válasz: „IGEN”, így a maximálisan elérhető pontszám: 55, alskálánként pedig a kérdések számának megfelelő pontszám. Mintánkban 55 pontos érték nem szerepelt. A legnagyobb 54 pont, a legkisebb érték pedig 33 pont volt. Mintánk mediánja: 47,5, átlaga $\bar{x}=46,675$, szórása $s=4,891$.

Caldwell és Bradley a HOME-leltár kialakításakor szándékosan benne hagytak a listában olyan itemeket, amelyekre szinte valamennyi család pozitív pontot kapott. Pszichometriai szempontból ez ugyan nem ideális, ennek ellenére megtartották ezeket a kérdéseket, mivel maximális mértékben érzékenyek az ártalmas környezeti feltételek kimutatására, mégpedig azért, mert az ezekre adott negatív pont az otthoni környezet súlyos problémáira utal. A szerzők nem jelzik, hogy melyek azok az itemek, amelyek ezzel az erős jelző funkcióval rendelkeznek, így összehasonlító elemzésre nincs módunk. Adataink értékelése nyomán a vizsgálati mintánkon belül a következő itemekre kaptunk 100 százalékos „IGEN” választ:

- I. Alskála: nincs
- II. Alskála: 3,6
- III. Alskála: nincs
- IV. Alskála: 2,3

- V. Alskála: 1,3
- VI. Alskála: nincs
- VII. Alskála: nincs
- VIII. Alskála: 3

Ezekben az itemekben többnyire olyan kérdésekre keresünk választ (például a gyermekével beszélő anya hangja pozitív érzelmi színezetű; a látogatás ideje alatt az anya nem üti meg a gyermeket), melyek, ha negatív pontot kapnak, úgy súlyos problémát jelezhetnek. Így feltételezzük, hogy ezek között az itemek között megtalálhatóak a Caldwell és Bradley által igen erősen érzékenynek mutatott kérdések is. A további elemzés során egy érdekes adatra bukkantunk. A VI. alszála 5. itemjére („A gyermek megengedik, hogy szigorú megtorlás nélkül megüsse a szülőt.”) valamennyi család negatív pontot kapott, vagyis 100 százalékos „NEM” választ kaptunk. Caldwell és Bradley ennél az itemnél hívták fel a figyelmet arra, hogy itt a „megengedés” annyit jelent, hogy a szülők sohasem alkalmaznak fizikai büntetést a gyermekkel szemben. Vizsgálati mintánkban ezek szerint minden szülő alkalmazza ezt a fajta büntetést. Véleményünk szerint ez elsősorban az amerikai és a magyar normák közötti eltérést mutatja, nevelési elvre utalhat és nem lehet ennek a normának a követéséből Magyarországon egy-egy családra vonatkozóan súlyos következtetéseket levonni.

A szocio-ökonomiai, illetve szocio-kulturális státus összetevőinek kapcsolata a HOME-leltárral igen jelentős és a várt irányba mutat. Az adatokat χ^2 -próbával elemezve kitűnt, hogy az anya iskolai végzettsége mutatja a legerősebb – szignifikáns szintű – kapcsolatot a HOME-al. A többi SES-mutató és a HOME kapcsolata is igen erős, azonban a kapott eredmények, feltehetően a kisszámú populáció következtében, nem érik el a szignifikancia szintjét. Ez az eredményünk egybevág CALDWELL és BRADLEY (1979) adatával és eltér BRADLEY, CALDWELL és ELARDO (1977) eredményétől, amely szerint erősebb korrelációt találtak az apa iskolai végzettsége és az otthoni környezet mutatói között. A továbbiakban elemeztük a HOME-leltár egyes alszálaiknak kapcsolatát a SES-mutatókkal. A kapott eredményeket a 2. táblázat mutatja.

A SES-mutatók és a HOME-leltár alszálaiknak kapcsolatából kitűnik, hogy három alszála van, ami igen erős kapcsolatban áll a szülők társadalmi-gazdasági helyzetével (I., II., VII.). Ezek az alszála elsősorban a gyermek megfelelő ösztönzésének sokrétűségét, erősségét, változatosságát mérik. Az természetesnek látszik, hogy az anya iskolai végzettsége és foglalkozása erősebb hatású, mint az apáé, hiszen az anya több időt tölt a gyermekkel, erősebb az anya és a gyermek közötti érzelmi kapcsolat, így ő közvetlenebbül tudja és látja, hogy a gyermek hol tart a fejlődésben.

2. Intellektuális fejlettség: HAWIK-eredmények

Mivel a mintánkban szereplő gyermekek csaknem mind betöltötték 6. életévüket, így a Wechsler-teszt gyermek változatának alkalmazása nem ütközött nehézségbe. Alapadataink a következők: $x=133,8$, $s=12,464$, a legkisebb IQ-érték 104, a legnagyobb 156. Ez a rendkívül magas átlagérték annyit jelent, hogy mintánkban szinte minden gyermek kiemelkedően intelligens. Sajnos a magyar sztenderd hiánya miatt ezek az adatok nem eléggé megbízhatóak és a teszt-felvételek során sem egészen ez volt a benyomásunk. Így e meglepő adat mentén az egyes részpróbák eredményeinek részletesebb elemzésébe kezdtünk. E munkák eredményeként kiderült, hogy vannak olyan részpróbák, amelyekben szinte valamennyi gyermek a maximumot nyújtja. Ennek a hátterét megvizsgálva a következő elképzelésünk alakult ki:

– A verbális próbák közül igen sok pozitív eredmény született a Számolási gon-

A HOME-leltár alskáláinak és a szocio-ökonomiai státus-mutatóinak korrelációi

HOME- skálák	Iskolai végzettség		Foglalkozás	
	ANYA	APA	ANYA	APA
I. Játékok, játékszerek, eszközök	6,593 0,01	7,785 0,01	4,000 0,04	6,222 0,01
II. Nyelvi ösztönzés	9,528 0,001	2,634 n.s.	4,829 0,03	2,525 n.s.
III. Fizikai környezet	1,053 n.s.	0,609 n.s.	0,684 n.s.	0,440 n.s.
IV. Büszkeség, érzelem, melegség	1,758 n.s.	0,082 n.s.	0,150 n.s.	0,043 n.s.
V. Az elvont tev. ösztönzése	0,754 n.s.	1,231 n.s.	0,317 n.s.	1,451 n.s.
VI. A társadalmi érettség modellezése	0,833 n.s.	0,639 n.s.	0,215 n.s.	0,061 n.s.
VII. Az ösztönzés változatossága	4,945 0,03	1,616 n.s.	3,750 0,05	1,905 n.s.
VIII. Fizikai büntetés	0,0086 n.s.	0,388 n.s.	0,131 n.s.	0,598 n.s.
Teljes skála	3,96 0,05	2,63 n.s.	2,82 n.s.	2,53 n.s.

dolkodás, a Főfogalom és a Szókincs-próba megoldásaiban. Mivel az utóbbi években, egyrészt sokat változott az óvodai nevelés programja pozitív irányban (például: matematikai gondolkodást fejlesztő gyakorlatok, beszédfejlesztő gyakorlatok), különös tekintettel az iskola előtti periódusban; másrészt pedig a mai 6 éves gyermekek sokkal érettebbek, nyitottabbak a világ eseményei felé, mint a teszt keletkezésének idejében, valószínűleg ezek indokolják, hogy ezekben a próbákban minden nehézség nélkül maximális teljesítményt tudtak nyújtani.

— A cselekvéses próbák közül maximális pozitív megoldásokat adtak a Képrendezés, Mozaikpróba és az Összeillesztés feladatokban. Feltételezésünk szerint ezekben a pozitív eredményekben meghatározó szerepe van az utóbbi időben rohamosan terjedő különféle konstrukciós és logikai játékoknak. Ilyenek például a Lego-játékok változatai, a Bűvös-sorozat és a különféle Puzzle-típusú játékok. Ezek már nagyon korán kialakítják és fejlesztik a térbeli orientációt, logikai képességet és gazdagítják a fantáziát. Ezek eredményezhették tehát a kiemelkedő teljesítményeket.

A gyermekek IQ-ja és a SES-mutatók közötti összefüggések

	Iskolai végzettség		Foglalkozás	
	ANYA	APA	ANYA	APA
IQ értékek	2,434	0,852	2,824	3,480
	n.s.	n.s.	n.s.	0,06*

* = Igen erősen megközelíti a szignifikancia határát.

A HOME-leltár és a gyermekek intelligencia foka (IQ) között számolt χ^2 -próba eredményei

HOME- alskálák	Intelligencia		
	Verbális	Cselekvéses	Teljes
I. Játékok, játék- szerek, eszközök	0,960 n.s.	0,242 n.s.	0,327 n.s.
II. Nyelvi ösztönzés	0,100 n.s.	0,082 n.s.	0,00025 n.s.
III. Fizikai környezet	0,114 n.s.	0,010 n.s.	1,199 n.s.
IV. Büszkeség, érzelem, melegség	0,100 n.s.	0,123 n.s.	0,123 n.s.
V. Az elvont tev. ösztönzése	0,476 n.s.	0,077 n.s.	3,480 0,06*
VI. A társadalmi érettség modellezése	1,290 n.s.	0,639 n.s.	0,435 n.s.
VII. Az ösztönzés változatossága	3,600 0,06*	1,616 n.s.	0,902 n.s.
VIII. Fizikai büntetés	3,137 n.s.	8,621 0,01	2,691 n.s.
Teljes skála	4,912 0,03	0,123 n.s.	0,422 n.s.

Vizsgált mintánk egyik érdekes jellemzője, ehhez kapcsolódva, hogy szinte valamennyi gyermek otthonában láttunk Bűvös-kockát, Puzzle-okat és Lego-t is.

A gyermekek intelligenciafoka és a szocio-ökonómiai státusuk mutatói között χ^2 -próba alkalmazásával nem találtunk szignifikáns kapcsolatot. Az eredményeket a 3. táblázat mutatja. Az adatok összehasonlításából leolvashatjuk, hogy tendenciát mutat az apa foglalkozása, ami egybevág BRADLEY, CALDWELL és ELARDO (1977) eredményével. Ez annyit jelent, hogy mivel a család társadalmi-gazdasági helyzetét elsősorban az apa foglalkozása határozza meg, nem kizárt, hogy egy nagyobb számú minta esetén ez a kapcsolat szignifikáns erősségű lenne.

A HOME-leltár és az intelligencia fokának kapcsolatát a 4. táblázat szemlélteti. Az adatokról leolvashatjuk, hogy a teljes skálák között nincs szignifikáns erősségű kapcsolat. Az egyes alskálák, valamint a verbális és a cselekvéses intelligencia összefüggését elemezve azonban kitűnik, hogy a verbális intelligencia fokának igen erős – szignifikáns szintű – kapcsolata van a HOME teljes skálájával, valamint a VII. (Az ösztönzés változatossága) című alskálával – bár ez utóbbi nem éri el a szignifikáns értékhatárt. Ez az eredményünk arra utal, hogy a korai beszédfejlődés, a nyelvhasználat kialakulásában fontos szerepe van az otthoni környezet minél szélesebb körű ösztönző hatásának. A cselekvéses intelligencia igen nagy mértékű, szignifikáns erősségű kapcsolata a VIII. alskálával arra mutat, hogy a gyermek cselekvéses problémamegoldó képessége jobban fejlődik, ha kerülik a fizikai büntetést.

3. Gyermeki személyiség: CTP-eredmények

A korai szociális alkalmazkodás és az én-kép alakulását a Kaliforniai Személyiségtesztrel mértük. A teszt első része a személyi alkalmazkodást méri, a második pedig a társadalmi alkalmazkodást, mindkettő 6–6 skálából (8–8 kérdés) áll. Optimális esetben a megfelelő válaszok nyomán 96 pontérték a maximális felső határ. Mintánkban ilyen nem volt. A legmagasabb érték 84 pont, a legalacsonyabb 39 pont volt. Alapadataink a következők: $x=63,975$; $s=10,783$.

Az adatok elemzése nyomán úgy tűnt, hogy mintánk normális eloszlású, megtalálhatók a jól, a közepesen és a gyengén alkalmazkodók egyaránt. Ez utóbbiakra az alacsony önértékelés, az önállótlanág, a dependencia, a többiektől való elszigeteltség a jellemző. A jól alkalmazkodókat jellemzi a függetlenség, az önbizalom, a közösségbe való beilleszkedés, sőt egyfajta domináló, vezető szerep. Ezekből kiindulva megnéztük a Kaliforniai Személyiségteszt és a SES-mutatók összefüggését χ^2 -próbával. Az eredményeket az 5. táblázat szemlélteti.

5. táblázat

A Kaliforniai Személyiségteszt és a SES-mutatók kapcsolata

	Iskolai végzettség		Foglalkozás	
	ANYA	APA	ANYA	APA
CTP érték	1,283	0,753	4,310	2,771
	n.s.	n.s.	0,04	n.s.

A HOME-leltár alskáláinak és a Kaliforniai Személyiségteszt dimenzióinak kapcsolata

HOME-alskálák	Kaliforniai Személyiségteszt		
	Személyi	Társadalmi a l k a l m a z k o d á s	Teljes
I. Játékok, játékszerek, eszközök	1,320 n.s.	2,667 n.s.	2,182 n.s.
II. Nyelvi ösztönzés	0,852 n.s.	0,902 n.s.	2,634 n.s.
III. Fizikai környezet	0,609 n.s.	0,114 n.s.	0,010 n.s.
IV. Büszkeség, érzelem, melegség	0,082 n.s.	0,100 n.s.	0,082 n.s.
V. Az elvont tev. ösztönzése	2,771 n.s.	0,476 n.s.	3,252 n.s.
VI. A társadalmi érettség modellezése	2,203 n.s.	1,290 n.s.	0,639 n.s.
VII. Az ösztönzés változatossága	10,100 0,001	6,40 0,01	14,50 0,01
VIII. Fizikai büntetés	2,290 n.s.	0,784 n.s.	4,191 0,04
Teljes skála	4,820 0,03	4,912 0,03	5,105 0,02

Az adatok elemzése során szignifikáns erősségű kapcsolatot találtunk az alkalmazkodás mértéke és az anya foglalkozása között. Ez az eredmény arra mutat, hogy a gyermek önértékelése, az én-képe, a szociális alkalmazkodása összefügg az anya foglalkozásával.

A HOME-leltár és a Kaliforniai Személyiségteszt faktorainak összefüggését a 6. táblázat mutatja. Az adatokról leolvasható, hogy a HOME teljes skálája igen erős szignifikáns kapcsolatban áll a Személyiség dimenzióval, ami arra utal, hogy a gyermekek alkalmazkodási szintjének alakulásában szerepe van a jó családi légkörnek. Ez az eredményünk összefüggésbe hozható KÜRTINÉ (1982) eredményével, amely szerint a gyermek önértékelése, az én-kép és a szociális beilleszkedés szorosan összefügg a társadalmi mikrokörnyezet által közvetített értékítéletekkel.

Az adatokat tovább elemezve kitűnik, hogy a HOME VII. alskálájának kiemelkedően magas, szignifikáns erősségű kapcsolata van a CTP dimenzióival. Az ösztönzés változatossága című alskála 11 iteme a korai otthoni környezet ösztönző lehetőségeinek igen széles spektrumát fogja át, aminek fontos szerepe lehet a gyermekek szociális beilleszkedésének, önértékelésének alakulásában. A VIII. alskála (Fizikai büntetés) és a CTP teljes skálája közötti szignifikáns korreláció arra utal, hogy az alkalmazkodási képesség kialakulására hatással van a fizikai büntetés alkalmazása. Az V. alskála és a teljes CTP közötti kapcsolat — bár nem éri el a szignifikancia szintjét — igen erős tendenciát mutat. Ennek alapján feltételezhetjük, hogy a gyermekek ilyen irányú képességeinek fejlesztése igen előnyös az önértékelés, az önbizalom és a társak közé való beilleszkedés optimális alakulása szempontjából. Így például a különböző óvodai feladatok megoldása során, vagy egy-egy ötletes, eredeti játék kitalálásakor megnyilvánuló igen magas teljesítmény, illetve originális ötlet a társak között megfelelő elismerésre talál, ami erősíti az önbizalmat és a pozitív én-kép kialakulását.

4. Intelligencia és személyiség

Az intelligencia foka és a Kaliforniai Személyiségteszt összefüggését a 7. táblázaton láthatjuk.

7. táblázat

Az IQ és a CTP faktorainak összefüggése

IQ-értékek	Kaliforniai Személyiségteszt		
	Személyi	Társadalmi	Teljes
A l k a l m a z k o d á s			
Verbális	3,636	3,600	3,636
intelligencia	0,06*	0,06*	0,06*
Cselekvéses	0,494	0,404	0,331
intelligencia	n.s.	n.s.	n.s.
Teljes	0,973	0,100	0,082
intelligencia	n.s.	n.s.	n.s.

* = Igen erősen megközelíti a szignifikáns értékhatárt.

Az eredményekből leolvashatjuk, hogy az intelligencia foka és a személyiség alkalmazkodásának mértéke között nincs szignifikáns erősségű kapcsolat. A verbális intelligencia és a CTP között azonban nagyon erős tendenciát jeleznek az adatok, ami annyit jelent, hogy a gyermekek szociális beilleszkedésének, valamint én-képének és önértékelésének alakulását befolyásolja a verbális készség, illetve a nyelvhasználat. Nagyobb populáció esetén ez az eredmény valószínűleg szignifikáns erejű lenne.

A vizsgált mutatók közötti kapcsolat erőssége

Vizsgált mutató	Kapcsolat ereje	Vizsgált mutató
HOME	szignifikáns	Anya isk. végz.
HOME	n. sz.	Apa isk. végz.
HOME	n. sz.	Anya fogl.
HOME	n. sz.	Apa fogl.
IQ	n. sz.	Anya isk. végz.
IQ	n. sz.	Apa isk. végz.
IQ	n. sz.	Anya fogl.
IQ	tendencia	Apa fogl.
CTP	n. sz.	Anya isk. végz.
CTP	n. sz.	Apa isk. végz.
CTP	szignifikáns	Anya fogl.
CTP	tendencia	Apa fogl.
HOME	szignifikáns	CTP I. (Szem.)
HOME	szignifikáns	CTP II. (Társ.)
HOME	szignifikáns	CTP Teljes
HOME	n. sz.	IQ
HOME	szignifikáns	VQ
HOME	n. sz.	PQ
IQ	n. sz.	CTP
VQ	tendencia	CTP
PQ	n. sz.	CTP

Következtetések

Vizsgálatunk során 40 óvodás korú gyermek családi környezetének (HOME) összefüggéseit tanulmányoztuk a szülők szocio-ökonómiai státusának mutatói (SES), a korai intellektuális fejlettség (IQ), valamint a (CTP) személyiség alakulásának tekintetében. A mutatók között levő kölcsönös összefüggések erősségét a 8. táblázat szemlélteti.

Összegezve a HOME-leltár és a Kaliforniai Személyiségteszt óvodás korú változata első magyarországi alkalmazásának eredményeit, valamint ezek összefüggéseit, megállapítható, hogy ezek néhány esetben ellentmondanak az amerikai tapasztalatoknak. Így nem találtunk szignifikáns erősségű korrelációt a HOME és az IQ között, ami összefüggésbe hozható azzal a feltételezéssel, FRASER (1959 id. KÜRTINÉ, 1982),

hogy az intelligencia viszonylag független a szocio-kulturális hatásoktól. A családi környezetnek inkább a kognitív szükségletek, az érdeklődés, a motiváció, az aspiráció és a teljesítményhez való pozitív érzelmi viszonyulás kialakításában van döntő szerepe és nem az intelligencia fokának meghatározásában. Úgy tűnik, hogy nem az IQ és a HOME, hanem a HOME és a személyiség (CTP) kapcsolata a fontos, ami arra utal, hogy a szociális háttérnek, a miliőnek, amelyben a gyermek él, nagy szerepe van a személyiség alakulásában.

Mindezek alapján úgy ítéljük meg, hogy a kapott eredmények alkalmasak arra, hogy további vizsgálatok kiindulási alapját képezzék. Tervezzük minél több családi otthon HOME-leltárral történő feltérképezését és ezáltal e módszer magyarországi viszonyokhoz történő adaptálását.

Irodalom

- BRADLEY, R.H., CALDWELL, B.M., 1980, The Relation of Home Environment, Cognitive Competence, and IQ among Males and Females, *Child Development*, 51, 1140–1148.
- BRADLEY, R.H., CALDWELL, B.M., 1981, The Home Inventory: A Validation of the Preschool Scale for Black Children, *Child Development*, 52, 708–710.
- BRADLEY, R.H., CALDWELL, B.M., ELARDO, R., 1977, Home Environment, Social Status, and Mental Test Performance, *Journal of Educational Psychology*, 69, 6, 697–701.
- BLOOM, B.S., 1964, *Stability and change in human characteristics*, New York, Wiley. Idézi: BRADLEY, R.H., CALDWELL, B.M., and ELARDO, R., 1977, Home Environment, Social status, and mental Test Performance, *Journal of Educational Psychology*, 69, 6, 697–701.
- CALDWELL, B.M., 1968, On designing supplementary environments for early child development. NAEYC Reports, 10, 1–11. Idézi: CALDWELL, B.M., and BRADLEY, R., 1979, Home Observation for Measurement of the Environment. The Home Manual is available from the Center for Child Development and Education, Univ. of Arkansas at Little Rock, Arkansas.
- CALDWELL, B., BRADLEY, R., 1979, Home Observation for Measurement of the Environment. The Home manual is available from the Center for Child Development and Education, Univ. of Arkansas at Little Rock, Arkansas.
- DEUTSCH, C.P., 1973, Social Class and Child Development, In: CALDWELL, B.M., RICCIUTI, H.N. (eds.), *Child Development Research, 3. Child Development and Social Policy*, The University of Chicago Press, Chicago, 233–282.
- ELARDO, R., BRADLEY, R., CALDWELL, B., 1975, The relation of infants' home environments to mental test performance from six to thirty-six months: a longitudinal analysis, *Child Development*, 46, 71–76.
- ELARDO, R., BRADLEY, R., CALDWELL, B., 1977, A longitudinal study of the relation of infants' home environments to language development at age three, *Child Development*, 48, 595–603.
- FRASER, E., 1959, Home Environment and the school, Univ. of London Press, Lon-

- don. Idézi: KÜRTI Istvánné, 1982, A tanulmányi eredményesség és a szocializáció, *Pszichológia*, 2, 1, 85–114.
- GOLDEN, M., BIRNS, B., 1977, Social Class and Infant Intelligence, In: LEWIS, M. (ed.), *Origins of Intelligence*, Plenum Press, New York and London, 299–351.
- HONZIK, M.P., McFARLANE, J.W., ALLEN, L., 1970, The Stability of Mental Test Performance Between Two and Eighteen Years, In: KUHLEN, R.G., THOMPSON, G.G. (eds.), *Psychological Studies of Human Development*, Appleton-Century-Crofts, Educational Division, New York Meredith Corporation, 293–302.
- KÜRTI Istvánné, 1982, A tanulmányi eredményesség és a szocializáció, *Pszichológia*, 2, 1, 85–114.
- MARJORIBANKS, K., 1972, Új szempontok a környezet, a társadalmi osztály és a gyermek értelmi képességei közötti összefüggés vizsgálatára, *Journal of Educational Psychology*, 43, OPK dok.
- MOORE, T., 1968, Language and intelligence: a longitudinal study of the first eight years, II: Environmental correlates of mental growth. *Human Development*, 11, 1–24. Idézi: BRADLEY, R.H. and CALDWELL, B.M., 1980, The Relation of Home Environment, Cognitive Competence, and IQ among Males and Females. *Child Development*, 51, 1140–1148.
- MOSS, H., 1967, Sex, age, state as Determinants of Mother Infant Interaction. *Merrill-Palmer Quarterly*, 13, 19–36.
- THORPE, L.P., CLARK, W.W., TIEGS, E.W., 1953, California Test of Personality 1953 Revision, California Test Bureau, California.
- WALBERG, H., MARJORIBANKS, K., 1976, Family environment and cognitive development: Twelve analytic models, *Review of Educational Research*, 46, 527–552. Idézi: BRADLEY, R.H., CALDWELL, B.M. and ELARDO R., 1977, Home Environment, Social Status and Mental Test Performance, *Journal of Educational Psychology*, 69, 6, 697–701.

MÁRTA I. GYÖRGY

FIRST EXPERIENCES OF THE DOMESTIC APPLICATION OF HOME-INVENTORY, A METHOD FOR MEASURING THE EFFECTS OF THE FAMILY ENVIRONMENT

In our study we now give an account on the First Hungarian experiences of the application of HOME-Inventory measuring the effects of family environment.

In our investigation we defined certain specific features (HOME) of 40 kindergarten-aged children, then related them to the socio-economic indices of the parents (SES), to the early intellectual state of development of the children (IQ) and to some factors of the formation of their personality (CTP). For the analysis of correlations we applied χ^2 -probe which we arranged our data for in a 4-field contingency matrix.

Among SES indices, qualification of the mother demonstrates a correlation of significant level with the HOME-Inventory. Other SES indices too, have strong correlation with the HOME-Inventory but are no amount to the level of significance of the former correlation. Among subscales of the HOME-Inventory, three of them demonstrated strong correlation with socio-economic position of the parents, (I., II., VII.). These sub-scales measure the variousness, strength and diversity of the child's appropriate stimulation.

We could not find significant correlation between the child's degree of intelligence and indices of socio-economic status. It is also conspicuous from the correlation of HOME-Inventory and the IQ that there's no correlation between the total scales, which contradicts to American experiences. On closer inspection though we have found significant correlation between verbal intelligence and the total score of HOME.

Analysing the relation of SES indices and California Test of Personality, there showed significant correlation between the degree of adaptation and the occupation of the mother. It is conspicuous from the correlation of the factors of HOME-Inventory and CTP that the total score of HOME and also its VII. sub-scale shows strongly significant correlation with the dimensions of personality. Between the degrees of intelligence and adaptation of the personality there cannot be found correlation of significant level. Getting into the details we found almost significant correlation between factors of verbal intelligence and adaptation. We assume that in case of larger population we would find the same correlation significant.

Our investigation showed, that contrary to the American experiences it is not between HOME and IQ, but instead between HOME and the child's personality (CTP) where we found major correlation. This strong correlation underlines the rather important role of social background and family environment in the formation of the child's personality.